

ТРЕНІНГОВІ ТЕХНОЛОГІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ЗАСІБ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Кирилова К.В., аспірант

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

У статті висвітлено деякі аспекти тренінгових технологій у контексті вдосконалення правової культури майбутніх соціальних педагогів на етапі їх навчання у вищій школі.

Ключові слова: неформальна освіта, тренінг, тренінг з прав людини.

Кирилова Е.В. ТРЕНИНГОВЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ПО ПРАВАМ ЧЕЛОВЕКА КАК СПОСОБ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ / Изmailский государственный гуманитарный университет, Украина.

В статье освещены некоторые аспекты тренинговых технологий в контексте совершенствования правовой культуры будущих социальных педагогов на этапе их обучения в высшей школе.

Ключевые слова: неформальное образование, тренинг, тренинг по правам человека.

Kirilova K.V. TRAINING TECHNOLOGIES ON HUMAN RIGHTS AS THE WAY OF IMPROVING THE LEGAL CULTURE OF SOCIAL PEDAGOGUES / Izmail State Liberal Arts University, Ukraine.

This article reviews some aspects of the training technologies in the context of improving the legal culture of future social pedagogues at the stage of their education in higher school.

Key words: informal education, training, training on human rights.

Реалії сьогодення засвідчують, що сучасне суспільство потребує кваліфікованих фахівців, здатних компетентно здійснювати соціально-правовий захист інтересів дитини, сприяти не лише підвищенню рівня правової культури дітей та їх батьків, а й поліпшенню соціальної ситуації розвитку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах. Як відомо, в Україні в 1990 році до Класифікатора напрямів і спеціальностей вищої професійної освіти була включена спеціальність «соціальна педагогіка», а також у тарифно-кваліфікаційний довідник введена відповідна посада «соціального педагога», однією зі сфер професійної роботи якого є правозахисна, правоосвітня діяльність. До обов'язків фахівця, зокрема, входить виявлення сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах та прийняття заходів щодо захисту прав дітей, охорона їх життя і збереження здоров'я, представлення інтересів дитини в правозахисних органах. Для успішного здійснення такого спектру дій соціальний педагог повинен вичерпно знати закони про охорону дитинства та материнства, про охорону праці дітей, про право дитини на пенсію, повинен володіти розвинутою правосвідомістю, бути обізнаним у механізмах захисту прав і свобод особистості дитини.

Вивчення і аналіз провідних вітчизняних вищих шкіл, де успішно здійснюється професійна підготовка конкурентоспроможних соціальних педагогів (Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, Ніжинський національний університет ім. М. Гоголя, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка) доводить, що сучасна система вищої професійної педагогічної освіти має значні ресурси в аспекті підготовки студентів до правозахисної, правоосвітньої діяльності. Це пов'язано із зовнішнім впливом тих гуманістичних перетворень, що відбуваються в державі і додають освітній сфері гнучкість і варіативність. Проте в існуючій системі підготовки соціальних педагогів до здійснення діяльності, спрямованої на забезпечення соціально-правового захисту дітей, мають місце серйозні недоліки. До них можна віднести:

- розрізненість теоретичної, методичної і технологічної підготовки соціальних педагогів до правозахисної, правоосвітньої діяльності;
- відсутність системного, комплексного розкриття державно-правового механізму здійснення захисту прав дітей в курсах нормативних навчальних соціально-педагогічних дисциплін;
- недостатню практичну орієнтованість освітнього процесу у сфері соціально-правового захисту дітей;
- недосконалість оптимальних форм і методів підвищення кваліфікації соціальних педагогів.

Проведені психолого-педагогічні дослідження (Б.Г. Ананьєв, А.А. Бодалев, М.І. Дьяченко, А.К. Маркова, Д.М. Узнадзе) складають теоретичні передумови для вирішення завдань підготовки соціального педагога до правозахисної, правоосвітньої діяльності в системі вищої професійної освіти. Захист прав дитини осмислено в юридичній літературі, зокрема, в контексті ювенальної юстиції (Ю.Ф. Беспалов, Г.Н. Ветрова, О.Х. Галімов, Е.Б. Мельникова). Захист прав дитини у професійній діяльності соціального педагога в ракурсі проблематики соціальної педагогіки розглядалися в роботах Ю.В. Василькової, В.А. Варивдіна, М.А. Галагузової, А.В. Іванова, І.П. Клемантович, М.В. Шакурової.

Попри суттєвих напрацювань дослідників, що містять практико-орієнтовні підходи щодо вдосконалення професійної підготовки майбутнього соціального педагога до правозахисної, правоосвітньої діяльності, на жаль, ще й досі бракує науково-методичних орієнтирів, пов'язаних із тими технологіями, які є

найпродуктивнішими в аспекті готовності фахівця у зазначеній сфері соціально-педагогічної роботи. Йдеться про ті з наукових праць, які сприяють розв'язанню у вищій школі питання, пов'язаного із виробленням у студентів першооснов професіоналізму у правозахисній, правоосвітній діяльності.

Зазначимо, що дослідження проблем формування професіоналізму соціального педагога за допомогою цілеспрямованих вправ знайшло своє відображення в ряді праць зарубіжних авторів (Ф. Аллен, І. Гілффорд, Ф. Джонес, Дж. Моллін, Д. Мюллер, К. Рдестам, Р. Роят та ін.). Зарубіжний досвід застосування професійних тренінгів в процесі перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери узагальнено в роботах С.А. Беличевої, Т.Є. Георгієвої, Т.В. Кодшанової, В. Реньге та ін.

Однак нерозробленість теоретичних аспектів проблематики тренінгових технологій, відсутність чіткості та цінності стосовно методики організації тренінгів з правової освіти стримують процес їх широкого впровадження у практику неперервної професійної освіти соціальних педагогів у сфері правозахисної, правоосвітньої діяльності, що й зумовило мету статті – висвітлити деякі аспекти одного з підходів до вдосконалення професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення правозахисної, правоосвітньої діяльності через занурення їх у тренінгові технології з прав людини в період навчання у вищій школі.

Освіта в галузі прав людини консолідує зусилля освіти, навчання та інформування для формування загальної культури прав людини шляхом обміну знаннями, прищеплення навичок правомірної поведінки і формування активної громадянської позиції, спрямованих на зміцнення поваги прав людини та основних свобод, розвиток людської гідності, забезпечення можливості ефективно брати участь в житті демократичного суспільства.

Освіта соціальних педагогів у галузі прав людини може бути формальною, неформальною і позаформальною. Так, формальна освіта передбачає структуровану систему освіти у вищому навчальному закладі, яка включає спеціалізовані програми з правових навчальних дисциплін професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів до здійснення правозахисної, правоосвітньої діяльності.

Позаформальна освіта означає будь-яку плановану програму з освіти в галузі прав людини, що має на меті поліпшення певних умінь і навичок соціального педагога у сфері правозахисної, правоосвітньої діяльності за рамками чинного навчального плану.

Неформальна освіта доповнює формальну освіту і розглядається як неперервний процес, в ході якого соціальний педагог вдосконалює знання, виробляє певні вміння, навички, відносини і цінності, необхідні для компетентного здійснення ним правозахисної, правоосвітньої діяльності.

Сьогодні найбільш поширеним методом у неформальній освіті є тренінги з прав людини. Тренінг (англ. training від train «навчати, виховувати») – це заздалегідь запланований процес, мета якого змінити ставлення, знання або поведінку учасників за допомогою навчального досвіду, і спрямований на розвиток навичок виконання певної діяльності або декількох видів діяльності. Тренінг з прав людини характеризується як цілеспрямований запланований процес з вивчення соціальними педагогами прав людини та механізмів забезпечення їх захисту, набуття навичок застосування їх у житті, розвитку цінностей і поведінкових моделей у відстоюванні прав людини [1].

Найбільш розповсюдженими є німецька, англійська та українська моделі тренінгів. Конкретизуємо їх своєрідність.

Німецька модель вважається моделлю агресивної ліквідації прогалин. Деталізуємо її ознаки: 1) створити ситуації некомпетентності учасників; 2) продемонструвати учасникам їх некомпетентність (мотивація до знань); 3) довести, що всі учасники – некомпетентні; 4) змусити учасників задатися питанням: «а як же має бути?»; 5) продемонструвати ефективні варіанти; 6) розкрити механізм успішності; 7) зафіксувати модель у свідомості, як ефективну. Як бачимо, така тренінгова технологія має домінантою «відсутність компетентності» у відповідній сфері професійної діяльності майбутнього фахівця.

Англійська модель розглядається як взірць практикування нових умінь. Її ознаками є такі: 1) діагностика знань (умінь, навичок) через вправи; 2) формулювання мети і завдань (виходячи з діагностики); 3) інструктування щодо видів діяльності; 4) демонстрація; 5) моделювання; 6) тренування; 7) зворотній «позитивний» зв'язок. Отже, вправи у такій моделі тренінгу є системостворювальними.

Конкретизуємо найбільш розповсюджену у вітчизняній практиці тренінгову модель. Здебільшого її характеризують такі особливості, як-от: 1) виклик, стимулююча (мотиваційна) вправа; 2) зразок, або ж модель, яка потребує діяльності; 3) діяльність за пропонуваними або самостійно розробленими алгоритмами; 4) рефлексія діяльності; 5) визначення «сутнісного залишку» від вправи (фіксація важливості або ефективності апробованої моделі); 6) емоційне відчуття радості від спільної діяльності і власних досягнень; 7) при необхідності закріплення навичок на інших вправах.

Отже, є підстави вважати провідними принципами за такою моделлю наступні: принцип виклику – завдання, заклик до діяльності; позитивного зворотного зв'язку; вагомості та ефективності

відпрацьованої методики – «сутнісного залишку; ефективності методів і вправ; принцип «переживання радості зростання, досягнень, спілкування».

З урахуванням вищевикладеного, зауважимо, що тренінг з прав людини повинен розроблятися відповідно до чітко визначеної мети. При цьому виокремлюють три базові цілі навчання під час проходження тренінгу з прав людини.

По-перше, отримання інформації та знань про:

- те, що таке справедливість, рівність, людська гідність, демократія, права людини;
- роль прав людини, їх минуле і майбутнє значення в житті кожного, в житті суспільства, в житті людей в усьому світі;
- відмінність між особистими, політичними, соціальними, економічними, культурними правами;
- основні міжнародні правові документи, метою яких є захист прав людини, такі як Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод та інші;
- місцеві, національні і міжнародні організації, неурядові організації, які працюють на підтримку та захист прав людини;
- дієві механізми захисту прав людини та ін.

По-друге, здобуття та закріплення навичок (активного слухання і комунікації, вміння вислуховувати різні точки зору, відстоювати свої дії, знаходження значимої інформації, критичної оцінки доказів, прийняття рішень на підставі аргументованого судження, співробітництва і позитивного вирішення конфліктів, захисту прав людини) таким чином, щоб функції та обов'язки соціальних педагогів активно реалізовувалися в сфері дотримання прав людини і поваги до них. Базова обізнаність зі стандартами прав людини є недостатньою для перенесення їх учасниками тренінгу в поле своєї професійної діяльності. Підкреслимо, що здобуття навичок має проходити як процес, у якому вміння поступово шліфуються за допомогою практики.

По-третє, зміна негативного ставлення до прав людини своєю позитивною точкою зору та активними діями, тобто майбутні соціальні педагоги почнуть розуміти необхідність впровадження та захист прав людини у своїй роботі і, власне, реалізовувати його шляхом виконання своїх професійних обов'язків. У даному випадку питання полягає у формуванні цінностей людської гідності, власної значущості та значущості інших незалежно від соціальних, культурних, мовних і релігійних відмінностей, а також почуттів співпереживання і солідарності з іншими, прагнення підтримати тих, чий права опинилися під загрозою, почуття справедливості та прагнення працювати для досягнення ідеалів свободи, рівності та поваги різноманітності.

У процесі проведення тренінгу з прав людини для студентів, майбутніх соціальних педагогів, важливо навчити учасників розпізнавати ситуації порушення прав людини, захищати їх, відпрацювати практичні дії щодо недопущення порушень прав людини.

У нашому досвіді, як правило, структура базового тренінгу з прав людини складається з таких основних елементів:

- 1) Відкриття тренінгу (формулювання цілей та завдань тренінгу).
- 2) Знайомство (наприклад, вправа «Маятник», вправа «Дерево очікувань», розробка правил роботи учасників тренінгу).
- 3) Основні тематичні блоки:

а) базові поняття з прав людини (наприклад, вправа «Коло думок» та відео-лекція М. Новицького «Фундаментальна лекція про права і свободи людини»);

б) каталог прав людини, основні документи (наприклад, робота в малих групах, вправа «Нова планета» та міні-лекція про міжнародні та національні нормативно-правові акти щодо прав людини з використанням Power Point презентації);

в) аналіз ситуацій порушення прав людини (наприклад, вправа «Читання газет крізь «окуляри прав людини», дискусія);

г) національні й міжнародні механізми захисту прав людини (наприклад, міні-лекція про національні та міжнародні механізми захисту прав людини);

д) ситуації порушення прав людини і механізми захисту (наприклад, робота в парах щодо аналізу ситуацій в сфері порушення прав людини, методика «мета-план»);

е) активні дії (наприклад, ситуативне моделювання випадків порушення прав людини та їх вирішення).

- 4) Підведення підсумків тренінгу (наприклад, вправа-рефлексія).

Внаслідок участі у базовому тренінгу з прав людини очікується, що учасники можуть: пояснити зміст не менше ніж 10-ти прав людини; назвати основні міжнародні та національні документи з прав людини;

розрізняти ситуації, в яких права людини порушуються та ті, в яких порушення прав не відбувається; пояснити причини і механізм обмеження прав людини; назвати ефективні механізми захисту прав людини (міжнародні та національні інституції); способи активних дій на захист прав людини та обирати дії відповідно до ситуації порушення.

Відмітимо, що принципово важливо під час вироблення плану тренінгу, посилену увагу приділяти вправам і матеріалам. У загальному вигляді методи і техніки навчання можна умовно розділити на ті, що дають можливість дізнатися про нову інформацію (наприклад, лекції, аналіз текстів тощо) і на ті, що сприяють отриманню або обміну досвідом (наприклад, дискусія, дебати, кейси з досвіду учасників, рольові ігри тощо).

Наш досвід запровадження такої тренінгової технології засвідчує, що, коли необхідно передати знання, доцільно користуватися техніками презентації. З них найкраще застосовувати:

- лекцію з застосуванням різних візуальних способів (схем, діаграм), які економлять час при описі правових явищ;
- навчальний фільм, що дозволяє передати дані та відомості, що стосуються прав людини, підвищити сприйнятливості до проблематики прав людини, порушеної у фільмі, виробити вміння сприймати суспільну дійсність крізь призму прав людини;
- дискусію як обмін ідеями чи поглядами між членами малих груп з проблеми чи питання, який представляє загальний інтерес.

Водночас, коли необхідно вирівняти рівень знань учасників групи, доцільно, на наш погляд, користуватися техніками дій. З них найкраще застосовувати такі: «сніговий клубок», різні техніки роботи в малих групах, «плани мислення».

У випадку, коли необхідно вийти за рамки схеми навчання, можна скористатися техніками за участю слухачів. З них найкраще застосовувати: асоціативні методи, «дерево рішень», «плани мислення», «карти пам'яті» і «мозковий штурм». Наприклад, «мозковий штурм» є основним інструментом, який використовується для групового вирішення проблеми. Він спрямований на аналіз проблеми, генерування ідей і пошук оптимальних рішень як теоретичних, так і практичних проблем. До того ж «мозковий штурм» сприяє активній участі і стимулює учасників використовувати максимально творчий підхід до вирішення проблеми. Слід наголосити, що в ситуації, коли необхідно сформувати відповідні вміння учасників тренінгу, краще всього користуватися техніками дій. З них найкраще застосовувати:

- дебати, спрямовані на формування вміння аргументувати і використовувати контраргументи, висловлювати власну думку, за допомогою обміну думками приймати рішення,
- «мета-план» (обмін поглядами),
- моделювання (замальовка ситуації),
- рольова гра, як метод, спрямована на зміну цінностей, усвідомлення учасниками наслідків власних дій та дій інших людей, прояснення почуттів і поведінки інших людей в даній ситуації, а також на створення безпечного середовища для вивчення учасниками проблем, які в звичайному житті вони не можуть спокійно обговорити.

Узагальнення досвіду запровадження тренінгових технологій переконливо засвідчує, що знання та поведінка, які освоюють учасники під час проходження тренінгу, формують їхні переконання, цінності. Переконання засновані на таких цінностях, наприклад, як повага, відкритість до різних культур, дотримання універсальних стандартів з прав людини. Нові переконання (цінності) можна вважати закріпленими, коли вони виявляються в діях чи поведінці.

Загальновідомим є той факт, що тренінг є різновидом навчання, який дозволяє учасникам використовувати здобуті знання і досвід для втілення в життя своїх ідей та планів, а також розглянути можливість практичного застосування стандартів прав людини у своїй щоденній роботі. Як активний метод підготовки, тренінг дає змогу забезпечити плавний перехід від пізнавальної діяльності до професійної.

Таким чином, тренінг з прав людини є одним із інноваційних підходів до фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів для здійснення правозахисної, правоосвітньої діяльності. До того ж він сприяє розширенню горизонтів професійного вдосконалення фахівців соціальної сфери.

Перспективи подальших досліджень ми пов'язуємо з розробкою тренінгових технологій, які сприятимуть формуванню правової культури майбутніх соціальних педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Компас [текст]: пособие по образованию в области прав человека с участием молодежи / [П. Брандер, Р. Гомес, Б. Оливейра та ін.]. – Council of Europe Publishing. – Страсбург. – 2002. – 478 с.

2. Коптаж Г. Непрерывное образование: основные принципы / Г. Коптаж // Альма Матер. Вестник высшей школы. – 1991. – №6. – С. 52–56.
3. Марасанов Г.И. Методы моделирования и анализа ситуаций в социально-психологическом тренинге / Марасанов Г.И. – Киров, 1995. – 152 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [за заг. ред. проф. І.Д. Звереві]. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.

УДК 316.61 : 371.11 : 159.93

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ МОТИВАЦІЇ НА САМОВИЗНАЧЕНІСТЬ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ В ПЕДАГОГІЧНІЙ ПРОФЕСІЇ

Левченко О.О., к.пед.н., доцент

Східноукраїнський національний університет ім. Володимира Даля (м. Луганськ)

Автор розкриває підготовку майбутніх фахівців гуманітарної сфери – вчителя школи, психолога, викладача вищої школи, управлінця – на рівні самовизначення й фасилітативних дій. Важливо в складній динамічній системі «професійного самовизначення» в межах фасилітативного підходу не згубити систему управління та організацію професійної орієнтації учнівської молоді.

Ключові слова: соціальна значимість, самовизначення, система, фасилітативний підхід, дії, цінності, мотивація.

Левченко О.А. ПРОБЛЕМА СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЛИЯНИЯ МОТИВАЦИИ НА САМООПРЕДЕЛЕНИЕ СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ПРОФЕССИИ / Восточноукраинский национальный университет им. Владимира Даля (г. Луганск), Украина

Автор раскрывает подготовку будущих специалистов гуманитарной сферы – учителя школы, психолога, преподавателя высшей школы, управленца – на уровне самоопределения и фасилитативных действий. Важно в сложной системе профессионального самоопределения и в пределах фасилитативного подхода не потерять систему управления и организацию профессиональной ориентации ученической молодежи.

Ключевые слова: социальная значимость, самоопределение, система, фасилитативный подход, действия, ценности, мотивация.

Levchenko O.A. PROBLEM of SOCIALPEDAGOGICAL INFLUENCE of MOTIVATION ON DEFINITENESS OF STUDENT YOUNG PEOPLE IN PEDAGOGICAL PROFESSION / Vostochnoukrainskiy national university the name of Vladimir Dalya (Lugansk), Ukraine

An author tries preparation of future teacher of school, teacher of higher school how to expose the specialist of humanitarian sphere at the level of professional determination and facilitate actions in the dynamic system and integrating different interpretations, the «professional self-determination» within the limits of facilitates approach not to lose control the system and organization of professional orientation of student's young people.

Key words: social meaningfulness, self-determination, system, facilitate approach, actions, values, motivation.

Особистість майбутнього управлінця освіти, викладача, психолога, їх перетворення на теренах світової і національної культури є найважливішим підґрунтям освітнього процесу, його вихідним пунктом, своєрідною точкою відліку розвитку фахівця як людини, котра самостійно, вільно і відповідально визначає свій життєвий шлях; є активною, здатною до осмислення свого життя особистістю, яка позитивно ставиться до праці; обирає стратегію особистого життя, віддану гуманістичним ідеалам. Але в реальному житті це занадто тяжка справа. І тому означена проблема, особливо сьогодні за умов соціально-економічної кризи є надактуальною.

Отже, формуючи цілі публікації, на нашу думку, та в дослідженнях з приводу фасилітативних дій педагогів вищої школи треба мати на увазі саме те, що допомога має бути спрямованою на професійне самовизначення школярів, студентів та їх досягнення в майбутньому. Важливим на початках дослідження є розуміння самого професійного самовизначення та розкриття проблеми сутнісної складової мотивів з позицій соціальної значимості.

Теоретичний аналіз наукової літератури з проблеми мотивації самовизначеності в професії витікає з ряду досліджень. Хоча сучасні освітні практики впираються у відсутність вільного виховання, якого по визначенню бути не може в сучасних соціально-економічних умовах, цей аспект проблеми розкривають Б. Коротяєв та В. Третьяченко. Акцент, що виділено останніми авторами, має бути перенесено на вільний розвиток особистості молодого людини в галузі освіти [6, с. 103].